

Maria K. Brzyska

ZADANIA I MOŻLIWOŚCI W ZAKRESIE GROMADZENIA ZBIORÓW PRZEZ BIBLIOTEKĘ GŁÓWNA WE WSPÓŁPRACY Z BIBLIOTEKAMI ZAKŁADOWYMI

Gromadzenie zbiorów to jedna z podstawowych czynności bibliotekarskich, polegająca na planowym pozyskiwaniu i wprowadzaniu do biblioteki właściwych materiałów bibliotecznych drogą: kupna, wymiany, darów i egzemplarza obowiązkowego. Materiały biblioteczne to zarówno nowości wydawnicze, jak i pozycje wypełniające lukę w posiadanych przez bibliotekę zbiorach (dotyczy to zwłaszcza ciągłości tytułów czasopism, wydawnictw wielotomowych i seryjnych). Gromadzenie zbiorów opiera się na doborze odpowiednich zasad i środków działania, tj. na właściwej polityce gromadzenia zbiorów, zapewniającej nabycie materiałów zgodnie z profilem, zadaniami i możliwościami budżetu biblioteki oraz polityką biblioteczną państwa. Ogólne zasady polityki gromadzenia zbiorów większych bibliotek zawarte są zazwyczaj w ich statutach lub regulaminach organizacyjnych.

Opierając się na Ustawie z dnia 12. 09. 1990 r. o szkolnictwie wyższym i Ustawie z dnia 9. 04. 1968 o bibliotekach oraz Statucie UMCS – Biblioteka Główna wraz z bibliotekami zakładowymi tworzy system biblioteczno-informacyjny uczelni. Podstawowym jej zadaniem jest organizowanie warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej dla nauczycieli akademickich i studentów poprzez m.in.: odpowiedni dobór, fachowe opracowanie i udostępnianie zbiorów. „Odpowiedni dobór zbiorów” jest problemem niesłychanie złożonym. Biblioteka nasza, jako biblioteka uniwersytecka, gromadzi księgozbiór zgodny z dziedzinami uprawianymi na UMCS, a także publikacje o charakterze interdyscyplinarnym i historycznym z takich dziedzin, jak: rolnictwo, technika i medycyna. A więc, gromadzenie zbiorów to również ich specjalizacja i selekcja. W bibliotece uniwersyteckiej problem specjalizacji dotyczy przede wszystkim bibliotek zakładowych. Są one bazami źródłowymi w zakresie jednej dziedziny lub dziedzin pokrewnych. Taki stan rzeczy wynika z fizycznego usytuowania bibliotek zakładowych „w zasięgu ręki” pracownika nauki i studenta, podczas gdy biblioteka główna, spełniając rolę ogólnouczelnianego centrum informacji naukowej, jest jednocześnie ich koordynatorem merytorycznym. Specjalizacja zbiorów oznacza również ich selekcję. To, co

w bibliotekach zakładowych jest sprawą prostą, a więc dobór literatury według określonych dziedzin, w Bibliotece Głównej jest znacznie trudniejsze. Dotyczy to, rzecz jasna, egzemplarza obowiązkowego. Otrzymanie go jest przywilejem częściowo rozwiązującym kłopoty finansowe biblioteki, ale przywilejem bardzo uciążliwym. Wpływające do biblioteki druki podlegają selekcji, od 1995 r. znacznie pogłębionej. Opracowano w Oddziale Gromadzenia zasady selekcji, kierując się przede wszystkim profilem gromadzenia zbiorów w bibliotece, potrzebami czytelników i możliwościami magazynowymi. Opierając się na Zarządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15. 02. 1973 r. w sprawie wymiany dubletów i druków zbędnych przekazujemy wydawnictwa podlegające selekcji w pierwszej kolejności bibliotekom zakładowym naszej uczelni, a w drugiej – bibliotekom szkół wyższych Lublina oraz innym instytucjom.

Zakup książek dla biblioteki jest uzależniony od finansowej kondycji uniwersytetu. Ogromną część budżetu biblioteki pochłaniała do tej pory prenumerata czasopism zagranicznych przeznaczonych dla uczelni. Również kosztowne są kontynuacje wydawnictw zagranicznych, kupowane wcześniej na tzw. fiszki. Na zakup polskich i zagranicznych książek pozostawało bibliotece już niewiele funduszy, choć obecnie sytuacja przedstawia się lepiej niż przed paru laty. Sprawą priorytetową w dziedzinie zakupów jest wyposażenie w aktualną literaturę kilku czytelń Biblioteki Głównej (zwłaszcza humanistycznej) oraz nowo powstałych sekcji (m.in. komputerowej). Kupuje się więcej literatury fachowej związanej z komputeryzacją biblioteki (poradniki, podręczniki) oraz aktualnie potrzebne podręczniki, zwłaszcza z dziedziny prawa i ekonomii. Prowadzona od początku tego roku akademickiego analiza potrzeb czytelników na podstawie nie zrealizowanych rewersów pozwoli zorientować się w najbardziej bolesnych brakach w księgozbiorze i ułatwi decyzje w zakupach.

Biblioteka uzupełnia zbiory także drogą kupna antykwarycznego, zwłaszcza w zakresie wydawnictw ciągłych.

Od lat 50. Biblioteka Główna UMCS otrzymywała w ramach wymiany najnowsze publikacje wydawnictw uczelni polskich i zagranicznych. Wymiana ta była prowadzona w bardzo rozległym zakresie przez Biuro Wydawnictw Annales UMCS. Biblioteka Główna i poszczególne biblioteki zakładowe otrzymywały, poza drukami rzeczywiście cennymi, także i takie, które np. ze względu na język lub formę wydawniczą nie były przydatne. Wyszukane od paru lat przez władze Biblioteki sugestie przejścia wymiany i dokonanie koniecznej selekcji zaowocowały dopiero w 1994 r. W ramach Oddziału Gromadzenia Zbiorów powstała samodzielna Sekcja Wymiany Wydawnictw, która od czerwca 1995 r. rozpoczęła oficjalnie swą działalność.

Bardzo ważnym źródłem wpływu książek i czasopism, zwłaszcza zagranicznych, są dary. W 1995 r. otrzymaliśmy około 500 woluminów druków zwartych i 30 tytułów czasopism tzw. bezpłatnej prenumeraty z inicjatywy zagranicznych

instytucji (Deutsches Biblioteksinstitut, delegatura polska amerykańskiego Instytutu na Rzecz Demokracji w Europie Wschodniej oraz New School Research w Nowym Jorku).

Łącznie w 1995 r. wpłynęło do Biblioteki Głównej (bez bibliotek zakładowych) około 11 000 druków zwartych i około 2 500 tytułów czasopism.

Jak kształtowała się współpraca biblioteki centralnej z bibliotekami zakładowymi w zakresie gromadzenia zbiorów na przestrzeni 50. lat jej istnienia?

Już w latach 40., w okresie tworzenia się księgozbioru, wszelkie wpływające książki i czasopisma były dzielone. Większa część zbiorów specjalistycznych przekazywana była do zakładów naukowych, reszta o charakterze ogólnym pozostawała w Bibliotece Głównej. Profil księgozbioru zmieniał się zgodnie z przeobrażeniami w samej uczelni. Początkowa przewaga dziedzin matematyczno-przyrodniczych (w tym również rolnictwo i medycyna) ustąpiła miejsca naukom humanistycznym, prawniczym i społeczno-ekonomicznym. Biblioteka Główna nie była w stanie zaspokoić coraz większych potrzeb środowiska naukowego. Istniejące przy zakładach uczelni specjalistyczne biblioteki podręczne początkowo pozbawione były fachowej opieki. Ich zbiory gromadzono nieracjonalnie i przypadkowo, często dublując nabytki. Zasadnicze zmiany organizacyjne w sieci bibliotek zaczęto wprowadzać po 1970 r. Wynikały one ze zmiany struktury organizacyjnej uczelni. Powstały biblioteki instytutowe, które wchłonęły księgozbiory byłych katedr i zakładów, teraz wchodzących w skład instytutów. W wyniku tych zmian w połowie lat 70. sieć bibliotek zakładowych liczyła 54 placówki. Późniejsze działania władz uczelni i Biblioteki Głównej zmierzały do zmniejszenia ilości bibliotek zakładowych poprzez łączenie; w chwili obecnej jest ich 26. Tworzą one wraz z Biblioteką Główną sieć informacyjno-biblioteczną. Jest to model tradycyjny, oparty na zasadach decentralizmu koordynowanego. Biblioteka Główna podlega administracji uczelni, natomiast biblioteki zakładowe – administracji wydziałów i instytutów. Co za tym idzie, biblioteki uzależnione są finansowo od władz uczelni. Opracowują one ramowe plany wydatków, które muszą uzyskać akceptację rektora lub dziekanów. Uzależnienie to również wpływa na politykę gromadzenia zbiorów.

Jak już wcześniej wspomniałam, Biblioteka Główna zamawia prenumeratę czasopism zagranicznych dla bibliotek zakładowych. Czasopisma te są jej depozytem. Podobnie jest z kupnem zagranicznych druków zwartych. Biblioteki zakładowe, dysponując swoimi funduszami, kupują książki polskie i zagraniczne oraz prenumerują czasopisma polskie, a nawet zagraniczne (pojedyncze tytuły). Z Biblioteki Głównej otrzymują wydawnictwa wpływające z wymiany krajowej i zagranicznej (zgodnie z zamówieniami). Większość darów z zagranicy przekazywana jest do odpowiednich bibliotek zakładowych. Tu również przekazywane są, za obopólnym porozumieniem, książki i czasopisma, które wpłynęły z egzemplarza obowiązkowego i zostały w ramach selekcji odrzucone, jako nie mieszczące się w ramach profilu zbiorów Biblioteki Głównej.

Niestety, stosowany jeszcze kilka lat temu zakup podręczników akademickich w większej ilości egzemplarzy dla studentów wszystkich kierunków uczelni, nie ma zasadniczo w tej chwili miejsca. Dostarczaniem materiałów dydaktycznych dla studentów powinny być obciążone przede wszystkim biblioteki wydziałowe. Do nich bowiem w pierwszym rzędzie zwróci się student. Biblioteka Główna powinna z czasem odzyskiwać swoje depozyty, zwłaszcza ciągi czasopism z lat ubiegłych. Niestety, ciasnota w magazynach głównego gmachu na razie na to nie pozwala. Budowa nowego magazynowca w przyszłości niewątpliwie rozwiąże wiele problemów.

Przejęcie od 1996 r. przez wydziały uczelni 1/3 opłaty za prenumeratę zagraniczną odciąży znacząco budżet Biblioteki Głównej. Wpłyne to niewątpliwie na ilość prenumerowanych czasopism, zależną od finansowej kondycji wydziału (choć część wydatków pokrywa uczelnia i Ministerstwo Edukacji Narodowej). Biblioteka Główna będzie w stanie kupować większą ilość wydawnictw encyklopedycznych, informacyjnych, baz danych na CD-ROM, podręczników.

Istnieje potrzeba bliższej współpracy pracowników naukowych, zainteresowanych kształtowaniem księgozbioru biblioteki, zwłaszcza zakładowej, ze środowiskiem bibliotekarzy. Ich pomoc jest nieodzowna przy dokonywaniu wyboru odpowiedniej literatury. Jest to podstawowy warunek, aby księgozbiór gromadzić racjonalnie i zgodnie z najnowszymi trendami w nauce. Rozwiązaniem optymalnym byłaby ściślejsza współpraca konsultantów dziedzinowych, wyłonionych lub wyznaczonych przez rektora spośród pracowników naukowych poszczególnych wydziałów, z odpowiednimi pracownikami biblioteki (specjalistami dziedzinowymi lub pracownikami odpowiedzialnymi za opracowanie rzeczowe nabytków). Czy przyjmie się takie, czy też inne rozwiązanie, jedno jest pewne, Oddział Gromadzenia Zbiorów byłby wspierany w podejmowaniu decyzji. Zbiory biblioteki powinny być gromadzone w sposób bardziej planowy, z większą znajomością dziedzin wiedzy i najnowszej literatury ich dotyczącej. Użytkownik otrzyma szybciej informację na temat bieżącej produkcji wydawniczej w interesującej go dziedzinie. Specjaliści, głębiej wnikając w daną problematykę, ustrzegą bibliotekę przed nabywaniem pozycji mniej wartościowych.

Problemem nie rozwiązany do tej pory w zadawalającym stopniu jest dokładne określenie zasad i zakresu gromadzenia zbiorów przez biblioteki uniwersyteckie, w tym również i naszą. Istnieją oczywiście ogólne wytyczne polityki gromadzenia zbiorów, zasady przeprowadzania selekcji lub instrukcje ich dotyczące, opracowywane przez poszczególne biblioteki. Brak jednak ujednoczonych podstaw określania zasad gromadzenia, które obowiązywałyby w tej grupie bibliotek. Pewną próbą rozwiązania tego problemu na arenie międzynarodowej jest amerykański model „*Conspectus*”, opracowany przez Research Library Group. Stał się on podstawą dla określania zasięgu gromadzenia zbiorów wielu amerykańskich bibliotek uniwersyteckich. Skonstruowany jest w układzie tabela-

rycznym z 6 stopniową skalą, która określa, ile i jakie dokumenty gromadzi się w obrębie danego tematu. Służy do wskazania stopnia kompletności istniejącego zbioru, bieżącego gromadzenia i zbioru pożądanego.

Mówiąc o gromadzeniu zbiorów w bibliotece nie sposób nie wspomnieć o możliwościach, jakie niesie ze sobą komputeryzacja. Mimo, że w Bibliotece Głównej nie przewidziano opcji specjalnej VTLS, dotyczącej gromadzenia zbiorów i zarządzania funduszami biblioteki, w codziennej pracy korzystamy z zainstalowanych komputerów. Stworzono w programie Excel bazę danych prenumeraty czasopism zagranicznych za lata 1994 i 1995 z rozliczeniami rachunkowymi oraz bazę zamówień na 1996 r. W tym samym programie zaczęto wprowadzać dane dotyczące wydawnictw wielotomowych i seryjnych. W planach mamy stworzenie specjalnego programu akcesji wszelkich wpływów w zakresie druków zwartych oraz komputerowego rejestru przybytków i inwentarza. Sekcja Wymiany Wydawnictw będzie w przyszłości pracować w swoim programie. W codziennej pracy korzystamy z poczty elektronicznej. Przy wyszukiwaniu informacji dotyczących wydanych pozycji pomocne są bazy danych Przewodnika Bibliograficznego, ISSN, Bibliografii Wydawnictw Ciągłych.

Tworzenie dobrego i nowoczesnego warsztatu informacyjnego z wartościowym zbiorem książek, czasopism, baz danych z właściwą specjalizacją na pewno się opłaci. Przyciągnie większą liczbę czytelników, pracowników nauki i studentów, a to jest najważniejsze.